

Stappen naar een rechtvaardige verdeling van de mondiale gebruiksruijnte

Notitie ter voorbereiding van de workshop op de conferentie “Omslag naar een duurzame en solidaire economie”, Antwerpen, 16 januari 2009.

In deze discussienotitie wordt getracht de complexe en gevoelige materie zo rationeel mogelijk en in grote lijnen ter tafel te brengen.

1). Het uitgangspunt is dat het beslag dat de huidige wereldbevolking legt op de mondiale ecologische voorraden, ofwel de mondiale ecologische gebruiksruijnte, (te) groot is en dat er (te) grote verschillen zijn tussen rijk en arm, en vooral tussen weldoorvoede mensen en hongerlijders. Deze problemen worden nu algemeen onderkend. Er zijn diverse indicatoren en rapporten die dat bevestigen. Zie bijvoorbeeld de getallen en verhoudingen tussen landen in het *Living Planet Report* 2008; www.footprintnetwork.org.

2). Het eerste punt is primair van fysische aard, het tweede heeft vooral een sociaal karakter (probleem van solidariteit). Het tweede probleem kan niet definitief aangepakt worden als het eerste niet is opgelost. In het Land van Niets verliest de koning zijn rechten. In termen van de traditionele trits ppp (*planet-people-profit*) is de eerste p van primair belang om te overleven; de tweede, en vooral de derde zijn op zijn hoogst afgeleide grootheden.

3). Als gezocht wordt naar een rechtvaardige verdeling van de mondiale ecologische voorraden/gebruiksruijnte zullen we moeten aangeven wat we met rechtvaardige verdeling bedoelen en hoe we de grootte van die gebruiksruijnte kunnen meten.

4). De mondiale gebruiksruijnte bestaat uit van nature aanwezige niet-hernieuwbare grondstoffen/hulpbronnen, zoals fossiele brandstoffen (feitelijk: vastgelegde, geconcentreerde zonne-energie) en mineralen, die we benutten voor ons dagelijks bestaan en ons economisch handelen, kort ons economisch metabolisme genoemd, alsmede hernieuwbare grondstoffen, zoals zonne-energie, schoon water, schone lucht, landbouwgrond, houten andere natuurlijke producten, enz..

Van deze voorbeelden is alleen zonne-energie (en afgeleiden daarvan zoals wind-energie en waterkracht) onbeperkt voorhanden, zij het niet altijd in voldoende concentratie en niet altijd op de juiste plaats. Alle andere zijn beperkt voorradig. Door ons economisch metabolisme worden die niet zozeer opgebruikt als wel minder geschikt voor gebruik (milieudegradatie). Voorbeelden: water- en luchtverontreiniging, erosie van landbouwgrond (fysische interpretatie: hun entropie neemt toe).

5). Het opnieuw beschikbaar maken van hulpbronnen voor ons economisch metabolisme vereist hergebruik en recycling. Als dit volledig met zonne-energie kan worden uitgevoerd is de economie die erop berust ecologisch neutraal (“*cradle-to-cradle*”). Veruit het grootste deel van onze economie valt echter niet onder deze categorie en dit leidt onherroepelijk tot milieudegradatie. De mate hiervan hangt direct samen met het beslag dat de economie op de

grondstoffen legt en daarom is de milieudegradatie in/door de geïndustrialiseerde landen veel groter dan in de niet-geïndustrialiseerde landen.

6). Het feit dat wij collectief meer aan het milieu onttrekken dan de aarde duurzaam kan leveren, kan niet ongestraft blijven. Zonder nadere analyse is het moeilijk precies te voorspellen waar de klappen vallen. De laatste decennia bieden voorbeelden te over: *Silent Spring* (giftige bestrijdingsmiddelen), het ozongat, fijnstof, overbevissing, en het klimaatprobleem ten gevolge van de te grote uitstoot van klimaatgassen, die vooral het directe gevolg zijn van ons overmatig gebruik van fossiele energie en dierlijke producten. Andere wereldwijde problemen liggen in het verschiet, zoals een tekort aan schoon water en aan vruchtbare landbouwgrond. Veel zogenaamde “technologische oplossingen” werken averechts; wel kunnen we een deel van de symptomen van overexploitatie van het milieu de baas worden (fijnstof uit de lucht halen via roetfilters, hogere dijken tegen de zeespiegelstijging), maar deze oplossingen vergen zelf weer extra ecologische hulpbronnen (fysisch volgt dit uit de Tweede Hoofdwet der Thermodynamica). Sterkere argumenten voor de noodzaak van het afremmen van onze materiële economieën kunnen nauwelijks gegeven worden.

7). Volgt de vraag van de kwantificering. Als vooralsnog meest geschikte, internationaal geaccepteerde monitor komt de ecologische voetafdruk (EV) in aanmerking. Deze monitor moet misschien nog uitgebreid en verfijnd worden, maar de ervaring heeft uitgewezen dat hij als een acceptabele eerste stap goed functioneert. Aangetekend zij dat de voetafdrukken eerder nog te laag dan te hoog worden ingeschat. In zijn perfecte vorm zou de EV het areaal aangeven dat nodig is voor het uitoefenen van alle levensfuncties, inclusief het oppervlak dat nodig is voor het recyclen van de afvalproducten. Als iedereen haar/zijn EV zou houden op het wereldniveau voor duurzaamheid zou de ecostructuur gewaarborgd zijn en zouden we niet op grote rampen van antropogene oorsprong aansturen. We vinden dat dralen met het invoeren van de EV (op gronden van de wenselijkheid tot verdere verfijning) onverantwoord is, gegeven de urgentie van de mondiale situatie.

8). Met deze overwegingen in gedachten kan een mondiaal rechtvaardige verdeling van de nog beschikbare mondiale gebruiksruimte plaats vinden, op basis van EV-quota. Het aantal hectares dat mondiaal per jaar beschikbaar is, is (ongeveer) bekend. We gaan uit van het solidariteitsprincipe dat alle mensen op aarde gelijk zijn, en dus krijgt ieder haar/zijn evenredige deel. Om hiermee te beginnen ligt het voor de hand dit per staat te regelen, op basis van hun huidige inwoneraantallen. Elke staat krijgt daarna elk jaar weer hetzelfde bedrag aan EV's toegewezen. Strikt genomen zou elke staat wat minder dan het evenredige deel moeten krijgen omdat er gebruiksruimte over moet blijven om de z.g. *Altlasten* op te ruimen. De staat is verder soeverein. Aangezien het totale ecologische gebruik gelijk is aan het product van het aantal inwoners en het gebruik per persoon (leefstijl) kan elke staat bijvoorbeeld beslissen of zij toe wil geven aan bevolkingsgroei, en daardoor de consumptie per persoon verlagen, of kiezen voor daling van de bevolkingsdichtheid, zodat ieder op wat grotere voet kan leven.

9). Hoewel deze redenering rationeel is en niet direct gekoppeld is aan persoonlijk welzijn, biedt ze toch een stramien om beleidsbeslissingen voor de naaste toekomst te treffen. Voor Nederland is de ecologische *overshoot* meer dan een factor twee: we gebruiken per persoon ruim het dubbele van wat ecologisch beschikbaar zou zijn bij een rechtvaardige mondiale verdeling. Willen we ons huidige consumptiepatroon per persoon handhaven dan zal de bevolking (op den duur) tenminste tot de helft moeten worden

gereduceerd. Legio maatregelen zijn op regeeringsniveau te bedenken om bevolkingsgroei te ontmoedigen. Om de gedachten te bepalen zou men kunnen overwegen om in principe een jaarlijks EV-budget per persoon of per huishouden toe te kennen; dat daagt uit tot creatieve omgang met het budget. Op die wijze behoudt iedereen de vrije keus tussen meer te gebruiken voor bijvoorbeeld voeding of reizen, wonen of kleding. Door meer gemeenschappelijke voorzieningen als openbaar vervoer te gebruiken en samen te gaan wonen, kan men flink op het budget besparen. Bij een quotum per huishouden staat men voor de keuze (a) veel kinderen en eenvoudiger leven of (b) weinig kinderen en een luxere leefstijl, of een tussenweg. Ook kunnen andere belastingen, echte prijzen voor producten en diensten en duurzame energie helpen de EV te verkleinen.

In deze, enigszins utopistische, redenering is nog niet besproken over hoeveel jaar de hiermee gepaard gaande transitie gaat lopen. Gezien echter de constatering dat de huidige situatie in feite ook neerkomt op ernstige schendingen van de mensenrechten van een groot deel van de huidige wereldbevolking, en tevens van komende generaties, zullen we zo snel mogelijk tot concrete stappen moeten besluiten.

10). Tot nu toe ging het niet over geld. Geld is gemakkelijk in het dagelijks leven en is ingeburgerd in al onze dagelijkse processen zoals boodschappen doen, je woning inrichten, reizen, pensioen, etc.. Geld heeft echter als nadeel dat de schade aan natuur en milieu meestal (nog) niet in de productprijs verdisconteerd wordt; de vervuiler betaalt nog niet. Daarnaast toont de kredietcrises ons andere nadelen. Wij stellen daarom als werkgroep voor om te onderzoeken welke bruggen er zijn te slaan tussen de huidige (consumptieve) wereld van euro's en het uitdrukken van alle producten en diensten in EV's (ecologische voetafdrukken).

Bij aanvang van een hierboven beschreven EV-regiem krijgt elk mens evenveel EV's en is er geen verschil tussen rijk en arm. Iemand die slim omspringt met zijn EV's, bijvoorbeeld door energiebewust te leven en zonnepanelen te gebruiken (en daardoor minder CO₂ produceert) of door minder vlees en zuivel te eten, is dan rijk, terwijl mensen die veel consumeren en bijv. ecologisch dure vakantie-reizen maken, in de daaropvolgende winter wel eens in kou zouden komen te zitten, omdat hun EV-budget op is. Op de conferentie van Antwerpen gaan wij hierover graag in discussie.

Opgesteld door de "Werkgroep Voetafdruk Nederland", november 2008.

Leden van de Werkgroep Voetafdruk Nederland in alfabetische volgorde:

Agaath Arends, milieu-bioloog, Siegerswoude
Klaas van Egmond, hoogleraar Universiteit Utrecht
Hein Franken, natuurkundige, Weert
Jeroen Gasseling, geofysicus en ondernemer, Keijzenborg
Jan Juffermans, beleidsmedewerker De Kleine Aarde, Bostel
Rix Kijne, landbouwkundige/genetica, Deventer
Hans Lyklema, emeritus hoogleraar Wageningen Universiteit
Ruud van Wees, psycholoog en econoom, Tilburg.